

e kiadás kalauzolása mellett az ediginél teljesebben belemerül a remekmű átélésébe.

M. N.

Beöthy Zsolt: Romemlékek. (I. Tanulmányok, II. Beszédek. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, 1923.) A Kisfaludy-Társaság *Romemlékek* címmel, két kötetben közrebocsátotta elhunyt elnökének irodalmi tanulmányait és nagyobb beszédeit. E kiadás terve még Beöthy életében merült fel, ezzel akarta a Társaság méltóképpen ünnepelni Beöthy írói pályakezdesének hatvanadik évfordulóját; de egyszersmind az az óhajlás is vezette a Társaságot, hogy e szétszórtan megjelent dolgozatok összegyűjtve, jelentőségükhöz méltó módon munkálhassanak közre a lesújtott magyarság fölemelésében s irodalmi életének irányításában. A kissé különösen ható cím azonban annak az albumnak címével, melyet Beöthy nagybátyja, a humorista Beöthy László szerkesztett 1851-ben a komáromi tűz- és vízkárosultak javára; választásában talán a családi kegyelet vezette Beöthyt vagy talán még inkább annak az érzése, hogy fájdalmasan időszerű volt e cím ránézve is, ki életének alkonyán romokban látott maga körül mindent s ezek alól kellett összegyűjtenie élete munkájának emlékeit.

Bár e dolgozatoknak nagyobb része könnyen hozzáférhető helyeken jelent meg, összegyűjtésük mégis indokoltnak s irodalmunk nyereségének látszik. Beöthynek kiváló írói egyénisége s előkelő irodalmi vezérszerepe színesebb és teljesebb képen bontakozik ki előttünk e kötetekből, mint a szétszórt dolgozatok során. Beöthyben mintegy utolsó méltó képviselője távozott tőlünk annak az európai műveltségű s lelkes magyar érzésű, tudós alaposságú s művészi fogékonyságú, ízlésben és ítéletben bámulatosan egyensúlyozott, emberi és írói egyéniségében összhangos típusnak, melyet előtte legvonzóbban Arany és Gyulai testesítettek meg. Az ilyen egyéniségek maguk is szinte művészi érdekléssel vonzanak bennünket s mennél gazdagabbá teljeseedik előttünk képük, annál gazdagabb a gyönyörűség is, melyet nyújtanak.

Beöthyt a szakszerűen tudományos munkásságtól hamar elvonta közművelődési munkásságának tömér-

dek teendője. Ettől kezdve irodalmi működése csaknem teljesen az ünnepi szónoklatok s alkalmi tanulmányok terére fordult át. Ez megfelelőbb is volt egyéniségének, mely hajlott a nemesebb értelemben vett szónoki lendület felé s érzéseit és felindulásait, akár spontánul, akár érlelés után, legtöbbször szónokias formában jutottak kifejezésre. E kötetekben is nemcsak beszédei, hanem tanulmányai is, bizonyos ünnepélyes páthosz árján ringatózva, érzetik e sajtóságát, mely a legmelegebb rokonszenvvel kapcsolódik ahhoz az irodalmi iskolához, mely Kölcseyvel indulva a magyar politikai szónoklattal párhuzamosan éri el virágkorát. Ez a szónokiasság önála is távol áll minden lármás és üres retorikától s a formai szépségeknek olyan gazdag koszorújába fonva mutatkozik, hogy ha e dolgozatok tartalmi tekintetben idővel talán vesztenének is érdekükből, formájuk szépsége eleven művészi alkotásokként őrzi őket.

De nemcsak formai szépségeket, hanem tartalmi tekintetben is előkelő szellemet, az irodalmi jelenségeket nagy kapcsolatokban látó felfogást, mélyre pillantó s finoman elemző tekintetet ismertetnek meg velünk e dolgozatok.

Beöthy lelke egész melegével a magyar irodalom fénykorán csüggött, de mély és hálás kegyelet élt lelkében irodalmunk egésze iránt. Megilletődött lélekkel érezte át a magyar írók tömérdek küzdelmét s határtalan önfeláldozását és ennek az érzésnek aligha adott valaki nála szebb kifejezést, mikor *Horatius és Kazinczy* jében „az apostolok iskolájá”-ról s a „nem nagy költők, de nagy költői pályák”-ról ír. Érdeklődése és munkaköre tanulmányai és cikkei során jóformán irodalmunk egész mezejére kiterjedt s minden korával és minden jelenségével szemben összhangba tudta hozni az elfogulatlan bírálatot a megértő kegyelettel.

Az első kötetben közölt tanulmányok sora egy szép összefoglalással (*Árpád a magyar költészetben*) a krónikákból indul ki, Árpád alakját nyomozva költőinknél, vázlatos, de a művészi vázlatok élénkségével ható áttekintésben. Irodalmunknak s nemzeti életünknek általa hirdetett szoros kapcsolatából következőnek lát-

szik, hogy erősen foglalkoztatta az a kérdés, miként viselkedett költészetünk nemzeti életünk nagy katasztrófájában: a mohácsi vészben. Két dolgozata is vizsgálja ezt (*A magyar irodalom a mohácsi csatában, Költészetünk Mohács után*), a második már a nagy összeomlás után s benne egy-egy a multból felvillantott képen döbbenve ismerünk a mára, a mult embereiről és viszonyairól mondott egy-egy ítéleten érezzük az író hangjának megrezzenését s szívünk kínos dobbanását. *Mikes Leveleskönyvéről* írt tanulmányának nemcsak az új műfaji meghatározást nyújtó tetszetős megállapítása az érdeme, hanem még inkább az a finom analízis, mellyel Mikes lelkéhez férközik művén keresztül.

Amint közeledünk irodalmunk dicsőséges korszakához, tanulmányainak száma egyre jobban gyarapodik. E kornak nemcsak hősei, hanem előkészítői is vonzották. Kazinczyban látta a nagy irodalmi szervezőt, ki először oltotta a nemzet lelkébe a nagy igazságot: a magyar műveltségben van a magyar jövő. Róla szól Beöthynek egyik legszebb tanulmánya (*Horatius és Kazinczy*). Tárnya tulajdonképp egy költői levél, de ebből kiindulva egyre távolabbi távlatokat nyit: elénk állítja az egész Kazinczyt, majd pályájában és lobogásában az „apostolok iskolájá”-t s még távolabbi távlatokba is világítva, játszian, de mégis élesen csillanó sugarakat vet a horatiusi poétika lényegére. Bizonyára a rajta átáramló hév vitte annak idején Ambrus Zoltánt arra, hogy csak gyönyörű élogének mondja s tagadja essay-voltát.

Kazinczy pályájához hozzákapcsolódik a Széchenyié s Beöthyt Széchenyinek különösen a magyar költőkkel való kapcsolata foglalkoztatja. Első e tárgyú tanulmánya (*Széchenyi és a magyar költészet*) terjedelme miatt kiszorult e gyűjteményből, de helyet talált benne két dolgozata, mely két magyar költővel való kapcsolatát részletesebben is kifejti (*Széchenyi és Vörösmarty, Széchenyi és Petőfi*). Egy harmadikban (*Széchenyi magyarsága*) Széchenyinek a magyar nemzeti érzésben való részességét és reá hatását világítja meg.

Beöthy ellen több ízben felhang-

zott az a vád, hogy Vörösmarty háttérbe szorította. E vádat e gyűjteményben közölt három dolgozata teljesen igaztalannak mutatja, mert tanuságuk szerint nála elmélyedőbb beleérzéssel, megértőbb hódolattal aligha hirdette valaki Vörösmarty dicsőségét. Egyikben (*Vörösmarty és történeti helye*) egyenesen világirodalmi mértéket alkalmaz rá s három nagy költői adománya révén világirodalmi mérték szerint is klasszikusnak mondja. Költői és emberi nagyságának tiszta harmóniája iránt érzett hódolata az alap hangja annak a szép jellemrajznak is (*Vörösmarty Mihály*), mely a magyar ifjúság számára készült a költő születésének százados fordulóján; míg harmadik tanulmányában (*Zalántól a Két szomszédvárig*) Vörösmarty epikai fejlődésének rajzát nyújtja.

A legnagyobb fényesség, mely irodalmunkból Beöthy előtt ragyogott, kétségtelenül Arany volt. Míg Gyulai emlékbeszédében az embernek és költőnek epikus nyugalomban bemutatott képe jelenik meg, Beöthy tekintete inkább e lélek viharzásaira, szenvedélyes és gyötrelmes vívódásaira irányul s ezzel mintegy közelebb hozza Aranyt a modern magyar lélekhez is. Mindjárt róla írt első tanulmányában (*Arany nemzeti érzése epikájában*) „az epikusnak lírai adományát” keresi s keserű küzdelmeket láttat Arany csöndes pályájában s méla lelkében. A finom elemzésnek valóságos remeke a *Mikolt, Arany Csaba-töredékében*, melynek főgondolata az, hogy „a naiv és tragikus ennél művészbiben összeolvastva sohasem volt”: Arany egy világrendítő eseményt egy naiv, gyermeket lélek tükrözésében tüntet elénk. Egy kései dolgozata (*Arany hazavágyása*) érdekesen világít rá Aranyban az emlékek költőjére, minden eddigi kísérletnél mélyebbre hatolva a szülőföldre kapaszkodó gyökérszalak feltárásában.

A legnagyobb magyar regényíró alakja mellett, kiről rövid, tömör, de mégis teljességre törekvő jellemzést nyújt (*Kemény, a regényíró*), a legnépszerűbbé is folyton foglalkoztatta. Jókai értékét illetőleg kezdetül fogva ellentétben állott Gyulai szigorúbb felfogásával. Ő nyújtotta Jókainak az Akadémia első koszorúját (*Jókai Sárka rózsája*) s

lassankint több tekintetben új irányba fordította a Jókai-kritikát. Ő is látta Jókai tehetségének fogyatkozásait, de kiemelte kiváló adományait is, egyik-másik fogyatkozásának pedig mintegy lélektani igazolását adva, némely túlzásairól elhárította a hatásvadászat vádját.

Az ember tragédiájáról írt tanulmányának jelentősége, hogy a mű vizsgálatát visszafordította a helyes útra. A kritika egyre élesebb világításba helyezte bölcselmi tartalmát költőisége rovására; Beöthy a Madách-tanulmányozásnak három legfontosabb kérdése közül éppen költőségét elemzi legbehatóbban s vele kapcsolatban érdekesen fejtegeti a mű jelentését és magyarságát is. Továbbmunkáló hatásában elemzi *Erdélyi János műbölcséletét*; jelentőségét abban emeli ki, hogy Erdélyi volt az első, ki bizonyosan tudta, hogy a jövő magyar költészete a nép költészetéből virágyzik majd ki. Újabb íróink közül egy szép tanulmányban méltatja *Rákosi Jenő* helyét és jelentőségét *drámairódmunkában*, tömör kis jellemzésben *Mikszáth Kálmán költészetét* s két olyan bírálatban, mely már jellemzéssé válik, Herczeg Ferenc regényírói művészetét.

Emlékbeszédeit s a Kisfaludy-Társaságban mondott elnöki megnyitót foglalja magában a második kötet. A Beöthytől kiformált emlékbeszéd mintha a Kölcseyéből, mely egy-egy pálya vezetőeszméinek kifejtését és méltatását nyújtja, s a Gyulaiéból, mely jellemrajzot ad, szövődött volna össze. Mestereinek s barátainak emlékét ünnepli ez emlékbeszédekben, a magyar kultúra bajnokaiét. Elvonulnak előttünk pályájuknak küzdelmes törekvéseivel, nemes eszméivel és dicső emlékeivel Dux Adolf, Greguss Ágost, Kovács Pál, Vadnay Károly, Jókai, Szász Károly, Arany János és Tisza István.

Elnöki megnyitói irodalmi életünknek majdnem negyedszázadát fogják át, amely alatt új irányok léptek fel s ezek részéről támadó hangok s harcok nyilatkozatok hangzottak el. Beöthyt nemcsak nagy tekintélye, hanem egy, a hagyományok védelmét hivatásul vállaló előkelő irodalmi társaság élén elfoglalt állása is határozott és nyílt állásfoglalásra kötelezte e

harcban. Egypár alkalommal meg is tette ezt, na talán nem is azzal a határozottsággal, mellyel az irodalmi közvélemény várta tőle. Nemcsak Gyulai Pál harcok kedve hiányzott belőle, hanem az irodalmi ünnepeket a közélet zajlásai elől menekülő lélek pihenői gyanánt szerette emlegetni s talán visszásnak érezte volna e pihenőknek harcias nyilatkozatokkal való megzavarást. Így elnöki beszédei inkább éloge-ok, ünnepi fordulók oltárán fellebbantott kegyeletos lángok, mint elvek tisztázásai s eszményeknek és hagyományoknak hadakozó védelmezései. Az új irány bűnlajstromát csak az összeomlás után hangoztatja, célkitűzéseket is csak ekkor tár az irodalom elé. De egyes nyilatkozatai már korábbról is rávilágítanak felfogására. Mindjárt első megnyitójában a nemzeti szellem s a haladás viszonyát fejtegette s a haladás szükségét nem tagadva, ennek művészi komolyságát, erkölcsi épségét és nemzeti jellemét hangoztatta.

A magyar költészet legállandóbb ihletforrását a nemzeti közérzésben látva, több ízben eszmél rá megdöbben lélekkel, hogy szakadozóban vannak azok a szakal is, melyek a magyar költészetet e legdicsosósebb hagyományához fűzték. Irodalmunknak, sokszázados élete folyamán, első hűtlenségét a nyugati modernisták iskolájában látta. Több alkalommal sorra veszi irodalmunknak mindazon mozgalmait, melyek a haladás nevében alkalmat nyithattak volna a multtal való szakításra, de egész történetünkben azt a meggyőződést merítette, hogy nálunk nincs külön apostola a kultúrának és a magyarságnak, csak közös apostolai vannak. Egyik elnöki beszéde (*Irodalmi forradalmink*) leghatározottabban szólal meg e kérdésben, éppen azokat az irodalmi mozgalmainkat jellemezven, melyek forradalmiaknak látszanak; de megállapítja, hogy még ezek is a történeti folytonosság talaján állottak, belekapcsolódtak a multba s a jövőben is addig fog tartani a magyar költészet, míg a multhoz fűző lánc meg nem szakad.

E meggyőződésben hangoztathatta utolsó intelméül a szellemi folytonosságot, mikor keserű felindulással látta, hogy az ezt veszélyeztető iro-

dalmi áramlat új életre ocsudva visszaszivárkodik. Egyik kedves képe volt, melyet gyakran emlegettet: a haldokló Kisfaludy Károly barátainak és tanítványainak adja át a zászlót, melyre a reform igéi voltak írva. Így tett ő is. A zászlóra a *szellemi folytonosság* ígését írta s így adta át lankadó kezéből.

Ebben a fenséges ígében nemesak bátorító és irányzó jelszót adott, hanem mintegy a maga mulandó életét is a szellemi élet örök folytonosságának dicső távlatába állította, mikor a nagyok hatásáról ezeket a szép szavakat írta: „A nagyok nagysága abban áll, hogy ajkukat nem zárja be a sir, nem némítják el az évszázadok, sőt évezredek sem: beszélnek, oktatnak, vigasztalnak és lelkesítenek még akkor is, mikor réges-rég porrá lettek s szavaik elhangzanak olyan tájékokra is, melyeket szemeik sohasem láttak... Boldog az ifjúság, mely szavaikat érti és érzi, hogy az ősök benne élnek.“

Kéky Lajos.

Dr. Weszely Ödön: *Bevezetés a neveléstudományba.* A pedagógia alapvető kérdései. Budapest, 1923. (Rényi Károly kiadása.) Pedagógusaink dolgoznak! Hogy csak a legfontosabbakat említsem: Fináczy Ernőnek újabban megjelent neveléstörténeti kötetei, Kornis Gyulának az iskolareformmal kapcsolatos alapvető értekezései és most Weszelynek ez a külsőleg is szemrevaló, hatalmas könyve gyors egymásutánban láttak napvilágot. Hogy pedagógusaink ilyen lendülettel fogtak a munkához, abban szeretném nemzetünk életrevalóságának és a jövőt kiküzdeni akaró elszántságának szimbólumát látni. Mert a pedagógia a jövő előkészítésének tudománya. „Ha a nevelést átalakítjuk, megújul az emberiség. Adjátok nekünk a nevelést s mi egy évszázadnál hamarabb megváltoztatjuk Európa jellemét“ — mondotta Leibniz. Merész mondás, kissé optimista is, de hogy nem minden igazság nélkül való, azt történelmi példák igazolják. Napoleon után Fichte kultúrprogramja Németország új erőre éledésének egyik legfőbb előmozdítója volt. Franciaország a „rettenetes esztendő“ után már az iskolapadokon gyűjtötte erejét az új leszámolásra. Ennek

igazolására elégséges akármelyik francia tankönyvet forgatnunk. S ha a sedáni csatát a német iskolamesterek nyerték meg, a marnei győzelem sem esett meg a francia iskolák negyven évig tartó, egy célra irányított, öntudatos erőfejlesztése nélkül.

Ezek a gondolatok, vagy inkább remények cikáznak elmémbe, mikor a vastos kötetet forgatom. Minden fejezeténél azt mérlegelem, mit tanulhat belőle az, aki a magyar jövő iránt érdeklődik. Megállapítható, hogy sokat, nagyon sokat! A nagyközönség elsősorban talán azt, hogy nem mindenki kész pedagógus, aki maga valamikor iskolába járt, vagy akinek a gyermeke most jár. Az a tudomány, aminek az alapvető kérdései ilyen beható tárgyalást igényelnek — s ez csak a bevezetés! — talán még sincs csak úgy önmagától mindnyájunknak a kisujjában. Az önbizalomnak ilyen üdvös hiánya különösen nem ártana az iskolareform bekövetkezendő megvitatásakor, midőn előreláthatólag mindenki, aki csak tinthoz fér, kész kultúrpolitikusnak és pedagógusnak érzi majd magát. A leendő tanítók és tanárok megtalálják Weszely rendkívüli szorgalommal összegyűjtött és világosan elrendezett anyagában mindazt, ami a pedagógiában az előzetes tájékozódáshoz szükséges és ami a további érdeklődésnek irányt ad.

Egyik fontos fejezetére — bár egyébként részletekbe menni nem kívánok — külön fel kell hívnom a figyelmet: „A nevelés mint nemzeti feladat.“ Ha valaki még kételkednék abban, hogy sorsunk nem Trianonban dőlt el, hanem majd iskoláink padján érik, az olvassa el Széchenyi gondolatait erről a tárgyról. Weszely ezeket így foglalja össze: „Széchenyi nemzetünk fölvirágzását a közműveltség emelésétől várja. Ez az, amit legfontosabbnak tart, ez az igazi erő, ez a hatalom, ez hozza meg a többi: az önállóságot, szabadságot, anyagi jólétet.“

—i—f.

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. (LV. kötet.) Változatos tartalmú, szép lapokban bővelkedő könyv. A szokásos tájékoztató közléseken kívül a Petőfi-centenárium ünnepi ülésén elhangzott megemlékezése-